

Maija-Leena Rova

EROON HENGELLESTÄ VÄKIVALLASTA

Demokratiavajetta ja
ihmisoikeusloukkauksiako
uskonyhteisöissä?

EROON HENGELISESTÄ VÄKIVALLASTA

© 2022 Rova, Maija-Leena

Taitto ja kansi: Books on Demand

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-80-9970-3

EROON HENGELLISESTÄ VÄKIVALLASTA –

**Demokratiavajetta ja
ihmisoikeusloukkauksiako
uskonyhteisöissä?**

"Hiljaisuus rohkaisee piinaajaa, ei koskaan piinattua."

- Auschwitzin selvityjä Elie Wiesel -

SISÄLLYS

TAUSTAA	10
Mitä on hengellinen väkivalta ja miten sen tunnistaa?	10
Lähtökohtani tämän kirjan kirjoittamiselle	12
Kokemusasiantuntijoiden kohtaama hengellinen väkivalta ääriuskonyhteisöissä.....	17
Säädökset ja normit uskonyhteisöjen hengellisen väkivallan ehkäisemisessä	22
Uskonyhteisöjen laillisuuden sekä perus- ja ihmis oikeuksien toteutumisen valvonta	24
Lasten ja nuorten juridinen asema uskonyhteisöissä	28
KIRJAN FOKUS JA AINEISTO	30
Fokus: fundamentalististen uskonyhteisöjen hallinto ja johtaminen	30
Esimerkkiuskonyhteisöt ja käytetty aineisto	32
FUNDAMENTALISMIN MÄÄRITTELYÄ	36
Fundamentalistisen uskonyhteisön kuvailua	36
Fundamentalistinen johtaminen ja uskon käsite	42
USKONELÄMÄÄ NYKY-SUOMESSA – YLLÄTTÄVIÄ UHKIA?	46
Evangelisluterilainen kirkko – jäsenkato ja uusi rooli.	48
Esimerkkiuskonyhteisöjen ominaispiirteitä ja vetovoimaa	50
Yksilöllisyyttä ja elämyksiä hakemaan	58
Islamilaisuus – uusi voimatekijä	64
Koronavirus – lopunajan profetiat ja salaliitot.....	66

USKONYHTEISÖJEN HALLINTO JA JOHTAMINEN – EPÄDEMOKRAATTISTA JA EPÄEETTISTÄKÖ? 71

Demokratian ominaispiirteitä ja määrittelyä	71
Esimerkkiuskonyhteisöjen hallinnon kuvailua	74
Helluntailaisuus.....	75
Jehovantodistajuus.....	78
Vanhoillislestadiolaisuus	81
Hallinto ja johtaminen – lakien vai uskonoppien mukaista?.....	85
Johtajien ja saarnaajien valitseminen.....	87
Oikeudenmukaisuusetiikka vai fundamentalismi uskonyhteisöjen johtamisessa?	90
Päätöksenteko ja viestintä.....	93
Dialogin puute päätöksenteossa	96
Välinpitämättömyys sisäisiä ja ulkopuolisia oppositiota kohtaan	100
Yhteisön vai yksilön omatunto?	105
Oppositoiden mielipiteet – itsetehostuksen syntiäkö?	108

HENGELLISEN VÄKIVALLAN YHTEISÖLLISIÄ SYITÄ FUNDAMENTALISTISISSA USKONYHTEISÖISSÄ 112

Ryhmäidentiteetin rakentaminen.....	113
Kuvitteelliset hierarkiat ja vääristynyt ryhmäidentiteetti.....	113
Ryhmänarsismi	116
Patriarkaatin valta ja naisten seurakunta-asema.....	120
Miesten seksuaalinen valta.....	125
Naisten seksuaalisuus ja seurakunta-asema.....	128

Tunnevalta	131
Populismi, viestintä ja ryhmäidentiteetti.....	135
Ryhmäkuri osaksi ryhmäidentiteettiä	136
Yliampuva viestintä, ihmeteot ja välinpitämättömyys sosiaalisista normeista.....	139
Johtajien ja seurakuntalaisten ominaispiirteet ja vuorovaikutussuhteet.....	143
Karismaattisesta kaikkivoipaan johtajuuteen.....	148

PERSOONALLISUUSHÄIRIÖINEN USKONYHTEISÖN JOHTAJANA 151

Persoonallisuushäiriöiden määrittelyä ja diagnostisointia	151
Ääriuskonyhteisöt persoonallisuushäiriöisten johtajien turvapaikkoina	153

USKONYHTEISÖJEN TUHOAVUUDEN ÄÄRI-ILMIÖITÄ 157

Fyysisestä väkivallasta hengelliseen väkivaltaan 2000-luvun Suomessa	160
---	-----

YHTEISKUNNAN TURVAVERKOT JA USKONTOJEN UHRIEN AUTTAMINEN 168

Uskonnon-, omantunnon- ja sananvapauden rajat...	168
Uskontojen uhrien tuki -yhdistys	170
Liikunta- ja kulttuuriharrastusten eettisyydestä uskonyhteisöjen eettisyyteen.....	173
Eettiset ohjeistot ja sosiaalisen vastuun mittarit	177
Eettisyyttä lasten ja nuorten asemaan.....	179

KEINOJA POISTAA USKONYHTEISÖJEN DEMOKRATIAVAJETTA JA IHMISOIKEUSLOUKKAUKSIA	181
Kirkon demokratiavajeen poistaminen – tie herätysliikkeiden demokratiaan ja eettisyyteen	185
Koonnos toimenpide-ehdotuksiksi	188
LÄHDEVIITTEET	195

*Kiitän lämpimästi Suomen tietokirjailijat ry:tä minulle
myönnetystä apurahasta tämän kirjan kirjoittamiseen.*

TAUSTAA

Mitä on hengellinen väkivalta ja miten sen tunnistaa?

Useissa Suomessa toimivissa uskonyhteisöissä esiintyy eriasteista hengellistä väkivaltaa. Viime vuosikymmeninä julkaistuissa tietokirjoissa hengelliseksi väkivallaksi on kutsuttu uskonyhteisöjen seurakuntalaisiin tai yhteisöistä eronneisiin kohdistuvaa henkistä väkivaltaa. Poliitikantutkija Aini Linjakummun mukaan sitä perustellaan hengellisistä lähtökohdista tai hengellisessä yhteisössä olemisen kautta. Hengellinen väkivalta jää usein piiloon uskonyhteisön sisäiseksi asiaksi. Se voi olla luonteeltaan myös fyysistä. Sitä voivat harjoittaa yhteisöön kuuluvat puhujat ja muut johtajat tai kuka tahansa seurakuntalainen. Teologi ja terapeutti Janne Villa määrittelee hengellisen väkivallan toteuttamisen peloteluksi, käännättämiseksi, syyllistämiseksi, eristämiseksi ja kontrolloinniksi. Tällöin uskonto on valjastettu alistamisen ja jopa narsistisen vallanhimon välikappaleeksi.

Hengellinen väkivalta voi olla uhrille yhtä tuhoisaa kuin fyysinenkin väkivalta. Väkivallan tekijä saattaa pitää sitä kuitenkin hengellisenä ohjauksena tai jopa rakkauden osoituksena uskonkumppaniaan kohtaan. Hengellinen väkivalta loukkaa aina uhrin uskonnon- ja omantunnonvapautta sekä itsemääräämisoikeutta. Sen tuhoisuutta lisää se, että väkivallan välineenä käytetään yhteistä, tunnepohjaista uskonnollista vakaumusta. Topias Haikala toteaa, että fyysisestä väkivallasta voi syntyä luunmurtuma, mutta hengellisen väkivallan murtumia ihmisen sielussa ei voi nähdä magneettikuvassa.

Maallinen yhteiskunta on säädöksillään luonut uskonyhteisöille tunnustetun aseman ja turvannut niiden oikeudet.

Sen takia yhteisöjen käyttämään hengelliseen väkivaltaan ei ehkä ole rohjetta puuttua erityisen aktiivisesti. Maalliselta yhteiskunnalta näyttää puuttuvan myös tietoa ja välineitä, joilla uskonyhteisöissä esiintyvää hengellistä väkivaltaa voitaisiin tunnistaa, käsitellä ja ehkäistä. Lisäksi ääriuskonyhteisöissä esiintyvät sisäiset rakenteet – arvostelun ja kritiikin kieltäminen – estävät tehokkaasti hengellisen väkivallan nostamisen esille. Yhteisöt haluavat pitää julkisivunsa ja maineensa kunnossa.

Uskonyhteisöjen jäsenet eivätkä edes uhrit mielellään valita kohtaamastaan hengellisestä väkivallasta, koska pitänevät sitä oikeutettuna, yhteisöjensä uskonoppien edellyttämänä toimintatapana tai muutoin vaikeana ja jopa häpeällisenä asiana. Sama häpeästä ja maineesta johtuva salailu on koskenut uskonyhteisöissä esiintyviä rikollisiakin toimintatapoja, kuten seksuaalista hyväksikäyttöä. Erityinen ongelma on se, ettei hengellisen väkivallan määrästä ja sen ilmenemismuodoista ole missään virallista tilastotietoa. Osittain siksi se lienee jäänyt yhteiskunnassa varjoon ja vaille tarkempaa tutkimusta. Myös julkinen valta on puuttunut harvoin hengelliseen väkivaltaan.

Uskontojen uhrien tuki, UUT ry:n vuosikertomuksen mukaan vuonna 2019 UUT:n vertaistukiryhmiin osallistui vajaat tuhat henkilöä ja sen ylläpitämästä sosiaalisesta mediasta haki tukea lähes 3000 henkeä. Luvut osoittavat, että hengellistä väkivaltaa kokeneiden tuen tarve on merkittävä. Uskontojen uhrien tuesta ovat hakeneet eniten apua Jehovan todistajien, helluntailaisten, muiden karismaattiskristillisten liikkeiden, vanhoillislestadiolaisten ja muiden lestadiolaisten sekä mormonien jäsenet ja liikkeistä eronneet. Myös evankelisluterilaisessa kirkossa valtavirtaa tiukempien, pienten ryhmien jäsenet ovat etsineet tukea UUT:sta. Koska hengellisen väkivallan määrästä ja ilmiäsuista ei ole virallista tilastotietoa, ainoat todisteet ääriuskonyhteisöjen väärinkäytöksistä ovat

useissa tietokirjoissa kokemuksistaan kertovat uskonyhteisöistä eronneiden kuvaukset. Ne paljastavat hengellisen väkivallan olemassaolon, vakavuuden ja epäeettisyyden.

Lähtökohtani tämän kirjan kirjoittamiselle

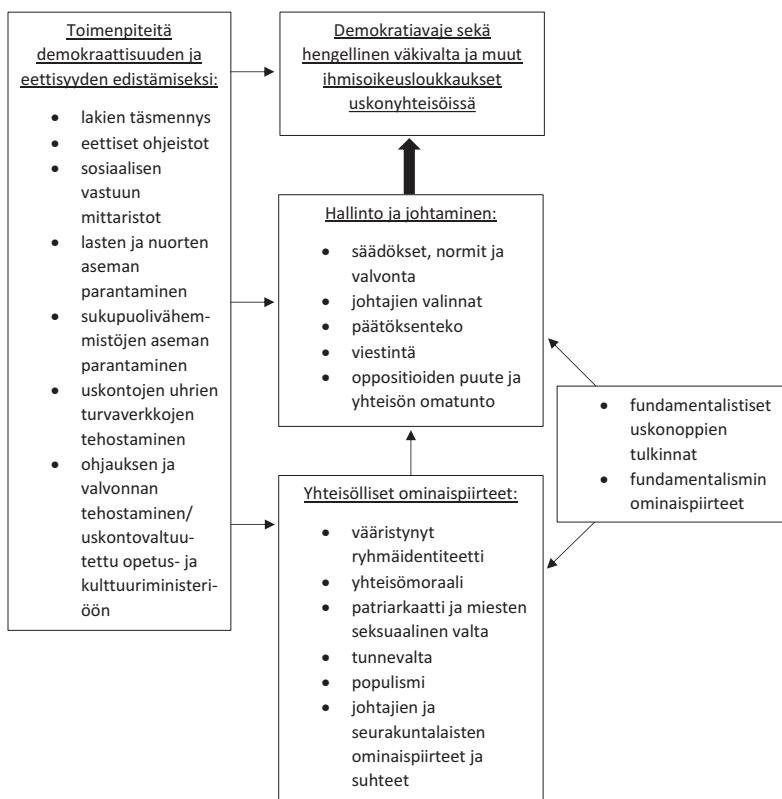
Syksyllä 2016 ilmestyi toimittamani antologia Uskonsota keittiössä, Vanhoillislestadiolaisuudesta erkaantuneiden kokemuksia. Siinä kokemusasiantuntijat kertovat vanhoillislestadiolaisessa yhteisössä kohtaamastaan hengellisestä väkivallasta. Monilta heistä oli esimerkiksi evätty omantunnonvapaus, puututtu heidän henkilökohtaiseen uskonelämäänsä ja vakaumukseensa sekä kielletty normaaleja arkielämään liittyviä asioita, kuten kulttuuri- tai liikuntaharrastuksia. Kokemusasiantuntijoiden mielestä väärinkäytökset johtuivat siitä, että he olivat uskaltaneet kyseenalaistaa lestadiolaisuudessa pyhinä pidettyjä oppeja sekä perinteisiä toimintatapasääntöjä.

Päätin tutkia ja selvittää, mitä ovat ne monitahoiset ja -mutkaisat seikat, jotka myötävaikuttavat useissa ääriuskonyhteisöissä harjoitettuun hengelliseen väkivaltaan. Sitä kokonaisuutta ei ole käsitelty riittävän laajasti uskonyhteisöjen hengellistä väkivaltaa kuvaavissa tietokirjoissa. Vain tunnistamalla ja ymmärtämällä kokonaisuus on mahdollista löytää keinoja ehkäistä ja poistaa uskonyhteisöjen sisäistä hengellistä väkivaltaa. Siksi tässä kirjassa arvioidaan hengellistä väkivaltaa synnyttäviä ääriuskonyhteisöjen moninaisia ominaispiirteitä ja myös rakenteellisia ja organisatorisia ominaispiirteitä. Ne synnyttävät uskonyhteisöissä demokratiavajetta ja ihmisoikeusloukkauksia. Kirkkohallituksen asiantuntija Johanna Hurtigin mukaan yksilöiden toisiinsa kohdistaman väkivallan lisäksi myös rakenteet – jäykät valta-asetelmat, ehdottomuus, yksisuuntainen kontrolli ja tiedontuotanto –

voivat olla väkivaltaisia ja vaikuttaa merkittävästi uskonyhteisön toimintaan.

Kaavio yksi kuvaa niitä taustatekijöitä, jotka synnyttävät uskonyhteisöissä hengellistä väkivaltaa, demokratiavajetta ja ihmisoikeusloukkauksia. Ihmisoikeusloukkaukset ovat epäeettisiä toimintatapoja, jotka näyttäytyvät muun muassa hengellisenä väkivaltana. Demokratiavajeen ja ihmisoikeusloukkausten perussyyt ovat lähtöisin muun muassa opillisesta fundamentalismista, yhteisöllisistä ominaispiirteistä sekä hallinto- ja johtamistavoista ja jopa johtajien ja seurakuntalaisten ominaispiirteistä ja vuorovaikutussuhteista. Tämä kirja kartoittaa myös toimenpiteitä, joilla julkinen valta ja evankelisluterilainen kirkko voisivat estää hengellistä väkivaltaa ja puuttua jo syntyneisiin väärinkäytöksiin mahdollisimman tehokkaasti.

KAAVIO 1: DEMOKRATIAVAJEEN JA IHMISOIKEUSLOUKKAUSTEN LÄHTÖKOHDAT USKONYHTEISÖISSÄ

Kirjani kirjoittamisen loppumetreillä Kirkkohallitus julkaisi ”Kirkko ja hengellisen väkivallan ratkaisut” -raportin. Se etsii vastauksia muun muassa siihen, miten hengellistä väkivaltaa ehkäistään, sen seurauksia hoidetaan ja ilmiöstä kannetaan vastuuta teologisin ja hengellisin keinoin erityisesti kirkon piirissä. Luterilaisella kirkolla on merkittävä rooli julkisen val-

lan rinnalla estää hengellistä väkivaltaa erityisesti herätysliikkeissään. Tämä kirja laajentaa näkökulmaa julkisen vallan toimenpiteisiin ratkaisujen löytämiseksi demokratiavajeeseen ja ihmisoikeusloukkauksiin sekä niistä syntyvään hengelliseen väkivaltaan erityisesti ääriuskonyhteisöissä.

Lisäpontta tämän kirjan kirjoittamiseen sain väitöskirjastani, Suomalaisten yritysten vapaaehtoinen sosiaalinen vastuu. Sen julkaisuaikaan vuonna 2006 jotkut pitivät tutkimusaiheittani lähes turhanpäiväisenä. Eihän yrityksillä pitänyt olla muita tavoitteita kuin maksimoida omistajiensa voitto. Nyt ympäristövastuu ja sosiaalinen vastuu ovat läpäisseet lähes koko yrityskentän. Vastuulliset yritykset eivät syyllisty esimerkiksi ihmisoikeus-, ympäristö- eivätkä työelämärikkomuksiin tai korruption. Vastuullisuusperiaatteet nojautuvat useisiin kansainvälisiin sopimuksiin, esimerkiksi Ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen.

Erityisesti suomalaiset suuryritykset pyrkivät noudattamaan toiminnassaan yhä aktiivisemmin vastuullisuutta. Monet niistä noudattavat vapaaehtoisesti myös YK:n vastuullisen sijoittamisen periaatteita – UN Global Compact. On näyttöä siitä, että vastuullisia yrityksiä pidetään muita yrityksiä turvallisimpina ja tuottavimpina sijoituskohteina pitkällä aikavälillä. Lisäksi ne kiinnostavat työpaikkoina eritoten nuoria. Vastuullisia tuotteita arvostetaan ja ostetaan mieluummin kuin vastuullisuudesta piittaamattomien yritysten tuotteita. Yhä useammin vastuullisuuteen vedotaan poliittisissa keskusteluissakin. Tutkimusprosessini osoitti, että taloudellisen vastuun lisäksi johtamisen laatu, yrityksen hallintatavat ja jopa johtajien henkilökohtaiset ominaisuudet vaikuttivat merkittävästi yritysten ympäristövastuuseen ja sosiaaliseen vastuuseen.

Niin ikään keväällä 2020 puhjennut koronavirusepidemia lisäsi sekä työntajien että työntekijöiden sosiaalista ja taloudellista vastuullisuutta monissa suomalaisissa yrityksissä.

Osapuolet joustivat omista eduistaan, jotta mahdollisimman moni työpaikka pystyttiin säilyttämään koronatilanteessa.

Uskonyhteisöjen johto ja seurakuntalaiset voivat ehkäistä ja poistaa hengellistä väkivaltaa yhteisöistään sekä luoda niistä turvallisia kaikille seurakuntalaisille. Johtajilla on tärkeä rooli huolehtia yhteisöjensä eettisyydestä ja demokraattisista rakenteista sekä tehdä vastuullisia päätöksiä. Uskonnolliset yhteisöt voivat lisätä sosiaalista vastuuta seurakuntalaisistaan vapaaehtoisesti. Ääriuskonyhteisöjen olisikin kiireesti siirryttävä autoritaarisesta johtamisesta sosiaalista vastuuta seurakuntalaisistaan ottavaan hyvään johtamis- ja hallintotapaan. Vastuulliset toimintatavat ja erityisesti sosiaalinen vastuu lisäisivät hyvinvointia sekä luottamusta myös uskonyhteisöissä. Sosiaalinen vastuullisuus on mahdollista uskonyhteisöissä yhtä lailla kuin yrityksissäkin.

Luottamus osana vastuullisia toimintatapoja on sitä tärkeämpää mitä enemmän ihmiset ovat riippuvaisia toisistaan keskinäisessä vuorovaikutuksessaan. Luottamukseen liitetään velvollisuus suojella muita ihmisiä tai ainakin olla loukkaamatta heidän oikeuksiaan ja etujaan. Juuri oikeuksiaan ja suojelua kaipaavat monet uskonyhteisöjen jäsenet. Uskonyhteisöissä olisikin runsaasti tilaa lisätä sosiaalista vastuullisuutta ja luottamusta. Sitä voitaisiin tuottaa muun muassa noudattamalla yhteisöjen itselleen asettamia sosiaalisen vastuun kriteereitä sekä eettisiä ohjeistoja. Luottamus, sosiaalinen vastuullisuus ja eettisyys ehkäisisivät hengellistä väkivaltaa.

MITEN EROON HENGELLISESTÄ VÄKIVALLASTA?

Valtiotieteiden tohtori **Maija-Leena Rova** analysoi tässä kirjassa monipuolisesti syitä uskonyhteisöjen hengelliseen väkivaltaan. Sen takapiruna ovat yleensä fundamentalistisen tiukat opilliset tulkinnot. Niistä seuraa epädemokraattista johtamista ja ihmisoikeusloukkauksia. Rova vertaa mielenkiintoisesti uskonyhteisöjen ja poliittisten liikkeiden toimintatapoja toisiinsa.

Kirjan fundamentalistisia esimerkkiuskonyhteisöjä ovat **jehovantodistajuus, vanhoillislestadiolaisuus ja helluntailaisuus**. Rovan edellinen kirja, *Uskonsota keittiössä*, kuvasi vanhoillislestadiolaisuudesta eronneiden tuskallisia eroamis- ja selviytymisprosesseja. Eroon hengellisestä väkivallasta -kirjassa siirrytään askel eteenpäin: miten uskonyhteisöt voivat päästä eroon hengellisestä väkivallasta?

Kirja päättyy **14 toimenpide-ehdotukseen** laajoine perusteluineen. **Hengellistä väkivaltaa kierretään kuin ”kissa kuumaa puuroa”** toisin kuin urheilun ja kulttuurialan epäeettisiä toimintatapoja. Julkisen vallan ja luterilaisen kirkon on syytä ryhtyä toimenpiteisiin myös hengellisen väkivallan kitkemiseksi.

Hengellinen väkivalta ei ole kenenkään etu, vaan se aiheuttaa merkittäviä ongelmia ja kustannuksia – kuten mielenterveysongelmia, päihteiden väärinkäyttöä ja työttömyyttä – uhreille ja yhteiskunnalle. Hengellinen väkivalta ei saa polkea alleen uskonnon- ja omantunnonvapautta.

BoD

9 789528 099703